

A portrait of George Eliot, a woman with dark hair, wearing a dark dress and a lace collar. She is resting her chin on her hand, looking thoughtfully to the side. The background is dark and indistinct.

George
Eliotová

*Osud
je černý
jezdec*

ČS

GEORGE ELIOTOVÁ

Osud je černý jezdec

GEORGE ELIOTOVÁ

Osud je černý jezdec

Přeložila Kristýna Julinová

Translation © Kristýna Julinová, 2010
© Nakladatelství ČAS s.r.o., 2010
ISBN 978-80-87470-03-9

Opona budoucnosti

KAPITOLA PRVNÍ

Můj konec se blíží. V poslední době mívám záchvaty anginy pectoris, a pokud to tak půjde dál, mohu podle doktora doufat, že mé trápení brzy skončí. Neztrestá-li mne tedy Bůh výjimečným zdravím, když mě tak krutě obdařil výjimečnými schopnostmi ducha, nebudu už dlouho sténat pod těžkým břemenem této pozemské pouti. Pokud by tomu mělo být jinak – pokud bych se měl dožít věku, po kterém většina lidí touží a na který se tak připravuje – alespoň jednou v životě bych zjistil, zda mohou útrapy klamného očekávání převážít nad útrapami náležitých příprav. Víím totiž, kdy zemřu, a co se krátce před mou smrtí stane.

Již za měsíc, 20. září 1850, budu sedět v tomto křesle, v této pracovně, bude deset hodin večer a já budu toužit po smrti, znaven neodbytnými myšlenkami na to, čemu všemu rozumím a co všechno dovedu předvídat, bez falešných představ a bez naděje. Jak tak budu ve světle dohořívající lampy sledovat jazyk modrého plamene, šplhající v krbu, pocítím na hrudi příšerné stahy. Budu mít čas jen sáhnout na zvonek a prudce na něj za-

zvonit, pak už se začnu dusit. Mé zvonění nikdo neslyší. A já vím proč. Mám totiž sluhu a služku, jsou to milenci a právě se pohádali. Hospodyně vyběhla před dvěma hodinami z domu. Chtěla, aby si Kryštof myslel, že se šla utopit. Kryštofa to nakonec vyleká a vydá se ji hledat. Služtička z kuchyně podřimuje na lavici – nikdy nepřijde, když na ni zvoním, nikdy ji to neprobudí. Dusím se čím dál víc – lampa vyhasíná, zůstává jen odporný puch. S velkým vypětím znovu popadám zvonek. Toužím po životě, a pomoc nepřichází. Bažil jsem po nepoznaném – ale ta touha už je pryč. Ach Bože, dopřej mi jen to, co je známé, přestože mne to zmáhá – víc nežádám. Umírám v bolestech, dusím se – a přitom je všude tolik krás: země, pole, potok plný oblázků v údolí, hnízdiště havranů, čerstvý vzduch po dešti, paprsky ranního slunce padající oknem do mé komůrky, teplo krbu, které vyhání chladný vzduch – zahalí to vše navždy plášt temnoty?

Temnota – temnota – žádná bolest – nic než temnota – já však proplovám dál a dál temnotou – myšlenkami zůstávám v temnotě, vždy ale cítím, že musím dál...

Než ale nastane ta doba, chci využít posledních hodin klidu a síly a vyprávět vám svůj podivný příběh. Ještě nikdy jsem se nikomu nesvěřil se všemi svými pocity – nikdy jsem nebyl veden k tomu, abych nějak zvlášť důvěřoval soucitu ostatních. Všichni ovšem můžeme doufat, že nás čeká trocha soucitu, trocha něžnosti, trocha shovívavosti, až zemřeme – to jen živým se neodpouští, jen

živým je odpírána lidská shovívavost a úcta, je to jako déšť, jež přináší ostrý vítr z východu. Dokud srdce tluč, klidně ho zraňuj – je to tvá jediná příležitost. Dokud je vlhké oko schopno se na tebe plaše obrátit s naléhavou prosbou, zmraz jej chladným, nepřístupným pohledem. Dokud je ucho, ten křehký posel spějící do nejniternější svatyně duše, ještě schopno pojmout laskavá slova, od-
bud' jej příkrou zdvořilostí, jízlivou poklonou či nepřejícnou lhostejností. Dokud se tvořivý mozek rozechvívá pocitem nepravosti a touhou po bratrském uznání, neotálej – týrej jej neuváženými soudy, banálním srovnáváním, lhostejným překrucováním pravdy. Srdce zakrátko umlkne – „ubi saeva indignatio ulterius cor lacerare nequit.“¹ Oko přestane naléhat, ucho ohluchne, mozek se vzdá všech potřeb i práce. Potom můžeš dát svým vlídným proslovům volný průchod, pak se můžeš rozpomenout a projevit soucit s dřinou, bojem a selháním. Pak si klidně vzdej náležitou úctu vykonané práci, pak klidně omlouvej chyby a vše nakonec přikryj hlínou.

Jsou to nicotné, naivní řeči – tak proč se jimi dále zabírat? Se mnou to nemá mnoho společného, já totiž po sobě nezanechám žádná díla, kterých by si lidé mohli vážit. Nemám žádné blízké příbuzné, kteří by plácem nad mým hrobem odčinili rány, které mi uštědřili, když jsem ještě byl mezi nimi. To jen můj životní příběh si možná po mé smrti získá od cizích lidí trochu více sou-

¹ lat. když prudké rozhořčení více srdce drásat nedovede

citu, než jsem kdy doufal, že mi přátelé za mého života poskytnou.

Porovnám-li své dětství s léty, která přišla potom, připadá mi šťastnější, než ve skutečnosti bylo. Neboť tehdy pro mne byla opona budoucnosti stejně neproniknutelná jako pro ostatní děti – stejně jako ony jsem se těšil přítomnými šťastnými chvilkami a sladkými, mlhavými nadějemi na budoucí zítřky. Má matka byla plná lásky – ještě dnes, po té bezútěšné době dlouhých let, doprovází vzpomínky na to, jak mne chovala na klíně a laskala, lehký nádech rozrušení – když její paže ovíjely mé malé tělíčko, když tiskla své líčko na mé. Trápil jsem se pro ty oči, které mne na čas oslepily, když mne chovala na klíně od rána do večera. Jenže ta láska, jaké se mi už pak nikdy nedostalo, se z mého života brzy vytratila. A dokonce i mému nedospělému vnímání to připadalo, jako by život ochladl. Tak jako dříve jsem jezdil na svém malém bílém poníkovi s pacholkem po straně – když jsem se však vyšvihl do sedla, už mne neprovázely žádné milující oči. A když jsem se vrátil domů, žádná náruč mne tam radostně nevítala. Možná, že jsem matčinu lásku postrádal více než většina sedmiletých či osmiletých dětí, kterým se zbylé radosti života nijak nezměnily. Byl jsem totiž zcela jistě velmi vnímavé dítě. Ještě stále se pamatuji na ty smíšené pocity rozechvění a nádherného vzrušení, které ve mně vyvolával dusot koní na dlažbě, nesoucí se ozvěnou ve stájích, zvukný halas čeledínů, hřmící štěkot psů, jak otcův povoz s rachotem projížděl

klenutým průjezdem nádvoří, a hlas gongu, který svolával k obědu a večeři. Pod náporem rytmického dupotu vojska, který jsem tu a tam zaslechl – náš dům totiž ležel nedaleko správního města hrabství, kde byla rozlehlá kasárna – jsem se rozvzlykal a roztrásl strachy. A přesto, když už byli pryč, jsem si velmi přál, aby se zase vrátili.

Mám dojem, že pro otce jsem byl divné dítě. Moc rád mne neměl, ačkoli se velmi snažil, aby plnil vše, co pokládal za své rodičovské povinnosti. Více než polovinu života však už měl za sebou, a kromě mne měl ještě jednoho syna. Moje matka byla jeho druhou ženou – když si ji bral, bylo mu pětáctýřicet. Byl to přísný, neústupný a velmi spořádaný muž, tělem i duší bankéř. Nosil však v sobě i rozenou touhu čilého vlastníka pozemků a snažil se, aby měl v hrabství nějaký vliv – byl jedním z těch lidí, kteří jsou den co den stejní, na které nemá vliv počasí a kteří neznají ani trdomyslnost, ani dobrou náladu. Cítil jsem vůči němu obrovský respekt. V jeho přítomnosti jsem se zdál být bázlivější a citlivější než jindy. Byla to okolnost, která možná přispěla k tomu, že se utvrdil v záměru vzdělávat mne jiným způsobem než normou, jíž se podřídil v případě mého staršího bratra, v té době již urostlého mladíka na Etonu. Můj bratr se měl stát jeho zástupcem a následníkem – musí jít na Eton a Oxford, samozřejmě aby si tam získal konexe – otec totiž nebyl mužem, který by podceňoval vliv latinských satiriků a řeckých dramatiků na získání aristokratické pozice. Ve skutečnosti měl však pro ty „mrtvé,

avšak dosud nepřekonané myslitele“ jen malé pocho-
pení. K tomu, aby si utvořil tento nezávislý názor, jej
opravňovala četba Potterova Aischyla a fakt, že si pro-
listoval Francisova Horáce. K tomuto negativnímu po-
stoji přidal i jeden pozitivní názor, odvozený od svých
nedávných spekulací v hornictví, a to, že vědecké vzdě-
lání bude ta pravá užitečná průprava pro mladšího syna.
Navíc bylo zřejmé, že takový plachý, citlivý chlapec, jako
jsem byl já, není s to čelit drsné zkušenosti veřejného
vzdělávání.

Pan Skopec se o tom vyjádřil velice rozhodně. Byl to
objemný muž s brejličkami, který jednoho dne popadl
mou hlavu do svých obrovských tlap a tu a tam ji zmáčk-
nul v naději, že tak něco zjistí. Potom mi položil veliké
palce na spánky, trochu mne od sebe odstrčil a upřeně
mne zkoumal přes blyštivé brýle. Pozorování jej patrně
příliš nepotěšilo – přísně se totiž zamračil, a když mi
přejížděl palci po obočí, pravil k mému otci:

„Deficit máme tady, pane..., tady... a tady,“ dodal,
když mi ohmatával horní polovinu hlavy, „a tady je zase
něco navíc. Tohle musíme zviditelnit, pane, a tohle zase
zamaskovat.“

Třásl jsem se. Zčásti už při pouhém pomyšlení, že jsem
objektem nikterak lichotivého zkoumání, zčásti proto, že
se mne zmocnil chorobný neklid, který ve mně vyvolal
poprvé prožívaný pocit nenávisti – nenáviděl jsem to-
hoto velkého, brýlatého muže, který mi tahal hlavu sem
a tam, jako by si ji chtěl odnést a pak někde zahodit.

Nevím, nakolik měl pan Skopec prsty v tom, jaký systém v mé výchově posléze zavedli. Záhy bylo však jasné, že prostředky, kterými se měly dát do pořádku defekty mé osobnosti, byli domácí učitelé, přírodopis, věda a moderní jazyky. Stroje pro mne byly španělská vesnice, a tak jsem se jimi měl intenzivně zabývat. Neměl jsem paměť na klasifikaci, a tak bylo obzvláště nutné, abych studoval systematickou zoologii a botaniku. Hladověl jsem po lidských činech a humánních pohnutkách, a tak jsem měl plnými doušky vstřebávat jednoduché stroje, elementární tělíska a fenomény, jako byla elektřina a magnetismus. Lépe uzpůsobený chlapec by jistě pod vedením takových inteligentních učitelů jen kvetl i díky vědeckým přístrojům, kterými byli vybaveni, fenomény elektřiny a magnetismu by mu nepochybně připadaly fascinující do té míry, jak jsem o tom byl každý čtvrtek ujišťován. Mohl jsem si zkrátka podat ruku s tím nejhorším latinským učencem, jaký kdy vyšel z klasické akademie – nechápal jsem totiž nic z toho, co mne učili. Potají jsem četl Plútarcha, Shakespeara a Dona Quijota, což značně odvádělo mou pozornost, zatímco mne můj lektor ujišťoval, že „učený člověk, na rozdíl od člověka nevzdělaného, je člověk, který chápe, proč voda teče z kopce.“ Nikterak jsem netoužil stát se tímto učeným člověkem – skutečnost, že voda teče, mi ke štěstí stačila. Mohl jsem se na ni dívat a poslouchat ji celé hodiny, jak zurčí mezi oblázky a jak omývá jasně zelené vodní rostliny. Nezajímalo mne, proč voda teče – byl jsem si

naprosto jistý, že pro něco tak překrásného existují dobré důvody.

Není třeba se touto částí mého života nijak obšírněji zabývat. Už jsem toho pověděl dost, abych ukázal, že moje povaha byla citlivého, nepraktického založení, a že přerostla v nevyhovující substrát, který nikdy nemohl přispět k šťastnému, zdravému rozvoji. Když mi bylo šestnáct let, poslali mne do Ženevy, abych tam dokončil studia. Tato změna pro mne byla velice příznivá – když jsem poprvé spatřil Alpy, jak za nimi zapadá slunce, když jsme slézali pohoří Jura, připadaly mi jako brána do nebe. Tři roky života jsem tam strávil v ustavičném pocitu euforie, jako bych se napil výtečného vína, neboť příroda tam byla přítomna ve vši své strašlivé půvabnosti. Možná si řeknete, že jsem musel být básník, když jsem už tak brzy vnímal přírodu. Ale můj život zase tak spokojený nebyl. Básník dává průchod svému zpěvu a *věří*, že někde existuje ucho, které mu bude naslouchat, a duše, která mu odpoví – že k nim jeho píseň dříve či později dopluje. Pokud je ovšem básník pouze vnímavý a nemá právo do ničeho mluvit – pokud jeho vnímavost nenalezne prostor, kde by se mohla ventilovat – zbudou mu jen němé slzy na sluncem zalitém břehu, kdy se na vodě třpytí polední paprsky, či se ve skrytu duše zachvěje, kdykoli k němu dolehne zvuk hrubých lidských slov a kdykoli se setká s odměřeným lidským okem – tato hloupá vášeň přináší básníkovi fatální osamělost ve společnosti druhých. Nejméně osamocen jsem se cítil, když

jsem večer odrazil loďku od břehu a zamířil do středu jezera. Zdálo se mi, že mne obloha, žhnoucí vrcholky hor a široká, modrá vodní hladina obklopují pečující láskou, jakou mi žádná lidská tvář neprojevila od té doby, co se z mého života vytratila mateřská láska. Dělal jsem to jako Jean Jacques Rousseau – uléhal jsem do loďky a nechal ji, aby si plula, kam se jí zachce. Já jsem zatím vzhlížel k ustupující záři, která se, vrcholek po vrcholku, stahovala z pohoří, jako by nad ním projížděl prorokův ohnivý vůz na své cestě tam, odkud přichází světlo. Pak, když už byly bílé vrcholky celé posmutnělé a mrtvolně bledé, musel jsem zamířit zpátky k domovu, poněvadž jsem byl pod pečlivým dozorem a nemohl jsem se toulat dlouho do noci. Tyto mé sklony nijak neprospívaly navazování důvěrných přátelských vztahů s početným zastupem mladíků mého věku, kteří v Ženevě vždycky studují. Ano, *jedno* takové přátelství jsem navázal – kupodivu jsem se spřátelil s mladíkem, jehož intelektuální sklony byly pravým opakem těch mých. Říkejme mu třeba Karel Miller. Jeho skutečné, anglické příjmení – byl původem Angličan – už totiž není veřejnosti nijak neznámé. Karel byl sirotek žijící z mizerné almužny, který se cele věnoval lékařským studiím, k nimž měl mimořádné nadání. Jak je to podivné, že já, se svou nechápatou, poddajnou a nevšímavou myslí, kterému se z duše protivilo bádání a který jsem byl pohlcen rozjímáním, jsem byl přitahován k mladíkovi, jehož největší vášní byla věda! Ale to pouto, které mezi námi vzniklo, nebylo intelektuálního

charakteru. Pocházelo ze zdroje, který si šťastnou náhodou klidně spojí tupé s geniálním, snivé s praktickým – pramenilo z pocitu, který jsme oba sdíleli. Karel byl chudý a ošklivý, ženevští uličníci se mu posmívali, a do společenských salonů jej nechtěli pouštět. Viděl jsem, že je osamělý stejně jako já, ačkoli u mne tkvěla příčina někde jinde. A tak jsem se nesměle pokoušel, veden soucitným vztekem, přiblížit se k němu. Postačí, když řeknu, že mezi námi vytrysklo takové přátelství, jak nám jen rozdílné povahy mohly dovolit. Když měl Karel výjimečně volno, šplhali jsme společně na hřeben Mont Salève nebo vyjížděli lodkou do města Vevay, kdy jsem zasněně naslouchal monologům, v nichž Karel rozvíjel své smělé představy o budoucích experimentech a objevech. Mně se jeho koncepce v hlavě zmateně mísily s modravou vodou, s křehkým oblakem, který plul po obloze, se zpěvem ptáků a vzdáleným třpytem ledovce. Moc dobře věděl, že jsem duchem přítomen jen napůl, ale přesto mi své představy nadšeně sděloval. Cožpak nevyprávíme o svých nadějích a plánech dokonce i psům a ptákům, když víme, že nás mají rádi? Zmínil jsem toto přátelství kvůli jeho spojitosti s podivným, hrůzným výjevem, který mi přinesla následná léta mého života, o nichž vám budu nucen vyprávět.

Šťastnější etapu mého ženevského života přerušila vážná choroba. Byla to doba strádání a já se jen matně